

VIDURAMŽIŲ UNIVERSITETO IR JO TEISMO PRIGIMTIS

Jevgenij Machovenko

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Teisės teorijos ir istorijos katedros docentas
socialinių mokslų daktaras
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 75
El. paštas: jevgenij.machovenko@tf.vu.lt

Straipsnyje atsakoma į klausimus: kas buvo viduramžių universitetas – integruota miesto dalis ar feodalinė jurisdikcija, kas buvo jame dirbę ir studijavę asmenys – visateisiai miesto piliečiai ar tik mieste laikinai apsigyvenusieji, ir kokiai sistemai priklausė jo teismas – privačių ar valstybinių, dvasininkų ar miestiečių teismų.

In the article on basis of published historical sources and research papers the author aspires to elucidate what was a medieval university – integral part of town or feudal benefice, what were professors and students – full fledged citizens of the town or aliens, and what were university courts – State or private, secular or ecclesiastical.

Įvadas

Rengiant Vilniaus universiteto Teisės fakulteto istorijos studiją [4] buvo nustatytas veiksnys, gerokai apsunkinęs Teisės fakulteto steigimo darbus – Vilniaus universitetą valdę jėzuitai baiminosi ideologinio dvasinio personalo nepaklusnumo, todėl ilgai ieškojo „saugesnių“ organizacinių formų. Tačiau jiems rūpėjo ir įprasti, ideologinės potekstės neturintys drausmės pažeidimai. Viešosios tvarkos ir drausmės palaikymas bei tinkamos mokymo eigos užtikrinimas buvo vienas iš aktualiausių Europos universitetų vidaus gyvenimo klausimų, kuriam spręsti buvo naudojamos įvairios auklėjimo ir administravimo priemonės, taip pat steigiami universiteto teismai. *Alma Mater Vilnensis* turėjo tokį teismą. Dėl šaltinių

stokos¹ jo įsteigimo aplinkybės ir veikla laikomi vienais iš mažiausiai išnagrinėtų Universiteto istorijos puslapių. Dideles pastangas šiems klausimams nušviesti dėjo V. Raudeliūnas [10; 11], iš tyrėjų užsieniečių paskelbtų darbų išskirtinos L. Piechniko studijos [5; 6; 7]. Vilniaus universiteto teismui skirta vietos ir Lietuvos teisės istorijos vadovėlyje [1]. Tačiau minėtuose darbuose neatskleista luominė Universiteto teismo prigimtis, nenustatyta jo vieta valstybės ir miesto institucijų sistemoje – tai yra šiame straipsnyje siekiamas tikslas.

Nekvestionuojama, kad luominėje viduramžių visuomenėje teismai taip pat buvo luominio pobūdžio – vietoj bendros visiems

¹ 1832 metais okupacinei Rusijos valdžiai uždarius Universitetą, jo archyvas buvo išvežtas; tolesnis archyvo likimas nežinomas.

krašto gyventojams teismų sistemos veikė bajorams, dvasininkams, miestiečiams ir valstiečiams skirtos teismų sistemos. Išimčių buvo nedaug – paprastai tik centrinis valdovo teismas buvo bendra visiems luomams apeliacinė instancija.

Privačia iniciatyva įsteigtas ir valdomas dvasininkų, Vilniaus universitetas veikė pasaulietinėje aplinkoje, valstybiniame mieste. Kokiai sistemai priklausė jo teismas – privačių ar valstybinių, dvasininkų ar miestiečių teismų? Kartu kyla daug platesnis klausimas: kas buvo jame dirbę ir studijavę asmenys – miesto piliečiai ar tik mieste laikinai apsigyvenusieji, ir pagaliau: kas buvo pats Universitetas – integruota miesto dalis ar feodalinė jurisdika? Atsakyti į minėtus klausimus – reiškia išspręsti šio straipsnio uždavinius. Universiteto istorijos šaltinių stoka čia nėra neįveikiama kliūtis – atsakyti į šiuos klausimus įmanoma naudojant užsienio universitetų istorijos medžiagą ir susipažinus su viduramžių teise teorijos lygmeniu. Žinoma, galima spręsti tik iš analogijos su Krokuvu, Praha ar kuriais kitais miestais ir jų universitetais. Tačiau čia yra pavojus specifinius jų bruožus interpretuoti kaip būtinas viduramžių miesto ar universiteto savybes, egzistavusias ir mūsų krašte. Išvengti šio pavojaus įmanoma tik abstrahavus nuo Krokuvos, Prahos ir kt. ir perėjus prie miesto, universiteto ir kt. kaip „grynųjų“ teisinių kategorijų, „išvalytų“ nuo atsitiktinių ir kieno nors specifinių požymių.

Šiuolaikiniai teisininkai, deja, yra linkę menkinti viduramžių teisės abstraktumą ir teisės mokslo lygį. Už kazuistinių teisyne ir painokų karališkųjų įsakų jie dažnai nemato bendrų teisės sąvokų, išreiškiančių jos

esmę. Viduramžių teisininkai ir jų valdovai iš tikrųjų sankcionavo teisės partikuliarizmą ir recepciją, toleravo įvairias teisėkūros ar teisenos formas ir procedūras, tačiau kartu remdamiesi įvairia ir gausia teisine medžiaga sukūrė universalius ir stabilius institutus ir mechanizmus. „Luomas“, „profesinė korporacija“, „miesto pilietybė“, „jurisdika“ ir kt. buvo būtent tos teisinės kategorijos, kurioms įvairiuose viduramžių kraštuose buvo „leista“ skirtis tik detalėmis. Todėl bajoras, keliaudamas per visą Europą, naudojosi savo luomo privilegijomis; pirklys visur likdavo pirkliu ir gaudavo teisminę savo interesų apsaugą; persikėlęs į kitą universitetą profesorius patekdavo į gerai žinomą aplinką ir t. t. Vilniaus miestas, Universitetas, jo teismas ir kt. buvo unikalūs reiškiniai, imant jų savybių visumą, ir tipiniai reiškiniai, žvelgiant į juos per viduramžių Europos teisės prizmę. Žinant viduramžių „miesto“, „universiteto“, „universiteto teismo“ ir kt. kategorijas, galima prezumuoti jų elementų egzistavimą ir taip bendrais bruožais apibūdinti mūsų miestą, Universitetą ir kt. Atkūrus bendrus arba būtinus (pagal viduramžių teisę) Universiteto ir jo teismo bruožus, bus galima pamėginti pagal išlikusius šaltinius atskleisti jų specifiką, tačiau tai būtų jau kito straipsnio tikslas.

1. Universitetas kaip viduramžių profesinė korporacija

Pasak V. Raudeliūno, daugelio Europos universitetų autonomija ir jurisdikcija buvo ilgos jų kovos dėl savo savarankiškumo rezultatas. Jau pirmieji atsiradę universitetai buvo griežtai kontroliuojami dviejų įtakingiausių tuometinių politinių jėgų – popiežiaus ir karalių, kurių valdose

jie išsikūrė. Parodę didelį organizuotumą, po ilgos kovos XII–XIII a. sandūroje Paryžiaus universiteto studentai ir dėstytojai pirmieji iškovojo teisę į savarankišką universitetinį gyvenimą². Universitetui suteiktomis privilegijomis buvo pripažinta plati autonomija, o jo bendruomenės nariams – teisminis imunitetas³, t. y. atleidimas nuo pasaulietinių ir dvasinių teismų jurisdikcijos. „Paryžiaus universiteto pavyzdžiu privilegijos pradėtos teikti ir visiems kitiems universitetams. Jomis buvo įforminamas jų įsteigimas, nustatoma organizacinė struktūra, veiklos principai, studentų ir dėstytojų teisminė atsakomybė ir kt. Remdamiesi suteiktomis privilegijomis, universitetai sudarydavo savo statusus, kuriais buvo detaliau normuojami teisiniai jų bendruomenės narių santykiai. Statutuose daug vietos paprastai buvo skiriama ir universitetų teismams“ [10, p. 44–45].

Pradiniu mūsų tyrimo tašku tapo tezė „ilga kova dėl savarankiškumo“, kurios pagrįstumu suabejojome. Ar tai nėra tik

duoklė okupacijų laikais mokslą smaugusiai ideologijai, reikalavusiai praeityje ieškoti ir ryškinti klasinės kovos požymius (cituojamas V. Raudeliūno darbas, paskelbtas 1978 m.)? Žinoma, interesų konfliktai būdingi kiekvienos epochos visuomenei, ir mes čia neneigiame šių konfliktų ir apskritai buvus socialinę kovą viduramžių mieste. Mus domina luominė universiteto teismo prigimtis ir jai atskleisti teks samprotauti apie kovos dalyvių ir joje pasiektų rezultatų teisinį apiforminimą.

Pažymėtina, kad Europos universitetai buvo steigiami ten, kur kilo naujų žinių poreikis – ne kaimuose ar feodalų dvaruose, bet privilegijuotuose, t. y. savivaldą turinčiuose, miestuose (pagal viduramžių teisę savivaldos neturinti gyvenvietė apskritai nebuvo miestas, tai tik kaimas, valdomas kaip feodalo dvaras). Universitetui išlaikyti fundatorius skyrė pajamų iš turto (dvarų, sklypų, namų, smuklių ir kt.) arba dalį iš rinkliavų, mokesčių, muitų – antai Salamankos universiteto (Ispanijoje) profesoriams algos buvo mokamos iš bažnytinės dešimtinės [9, p. 75–76]. Fundaciją galėjo skirti monarchas (taip išlaikomus universitetus galima, su tam tikra išlyga⁴, vadinti valstybiniais), bet dažniausiai fundatorius buvo pasiturintis pasaulietis, miesto bendruomenė, bažnytinė institucija (vienuolių ordinas, vyskupija ir kt.) (čia galima kalbėti apie privačius universitetus). Fundatorius galėjo būti kartu juridiniu universiteto steigėju, tačiau dažnai steigėjas buvo kitas žmogus ar instituci-

² Iš tikrųjų Paryžiaus universitetas yra vienas iš seniausių – jis gavo tam tikras privilegijas iš karaliaus Pilypo 1200 metais, o savo pirmąjį statutą – iš popiežiaus legato 1215 metais. Jo ištakų reikia ieškoti Pjero Abelardo laikais, XII a. pradžioje [2, p. 769]. Tačiau seniausiu laikytinas Bolonijos universitetas, atsiradęs kaip Bolonijos teisės mokykla.

³ Viduramžiais teisminis imunitetas buvo būdingas ne vien feodalų dvarams – tai universali teisinė priemonė, užtikrinusi skirtingų jurisdikcijų koegzistavimą toje pačioje teritorijoje, paprasčiau tariant, užtikrinusi žmogaus gyvenimą jam atsidūrus svetimoje (pagal luominę priklausomybę) aplinkoje. Teismo imuniteto nereikia absoliutinti – ir feodalų dvarai nebuvo visiškai nepriklausomi nuo valstybės ir Bažnyčios, ir pavieniai asmenys nebuvo laisvi nuo „svetimos“ jurisdikcijos. Pavyzdžiui, LDK privilegijuotųjų miestų miestiečiai, kurių atleidimą nuo valstybinės ir privačios jurisdikcijos proklamavo visos jiems duotos privilegijos, buvo teisingi valstybiniam teismui esant „seniūno artikulams“, t. y. sunkių nusikaltimų bylose.

⁴ Anaipol ne visada valstybė (jos teritorija, turtas, išdas ir kt.) buvo atskirta nuo karaliaus, kaip feodalo, valdų. Antai Lietuvos didžiojo kunigaikščio domeno dvarai buvo suskirstyti į valstybinius ir sosto (valdovo) dvarus 1569 metais, o valstybinis LDK išdas buvo atskirtas nuo valdovo išdo tik 1588 metais.

ja – viduramžių teisė leido abu variantus, nekėlė fundatoriams ir steigėjams ypatingų reikalavimų ir nereglementavo jų skaičiaus. Paprastai privačiam universitetui įsteigti pakakdavo fundatoriaus ir steigėjo išleistų raštų, tačiau privatūs universitetai stengėsi gauti ir pasaulietinio ar dvasinio suvereno – karaliaus, popiežiaus ir kt. – privilegiją ar bulę⁵. Kad ir kas būtų tas fundatorius ir steigėjas, universitetas turėjo turėti aiškų teisinį statusą, lemiantį jo ir miesto valdžios santykius.

Viduramžių teisė suteikdavo mieste besikuriančioms institucijoms nedidelį pasirinkimą – jos galėjo egzistuoti arba inkorporuotos į miesto ūkį ir valdžios institucijas, arba kaip feodalinė jurisdika – „svetimkūnis“ mieste, nepavaldus miesto teisei ir valdžiai, izoliuotas nuo miesto ūkio, valdomas feodalo⁶. Tezė dėl „ilgos kovos už savarankiškumą“ suponuoja mintį, kad universitetai iš pradžių buvo jurisdikos, vėliau tapo nepriklausomos nuo valdovo. Priimsime tai kaip darbinę hipotezę ir pažvelgsime į universitetą kaip į jurisdiką.

Tirdami Europos miestų teisės istoriją prieiname prie vėl tos pačios išvados – įsteigti jurisdiką privilegijuotame mieste

⁵ Tokia privilegija ar bulė buvo naudinga kovojant prieš feodalų ar magistratų savivalę – kiekvienas universiteto interesus pažeidžiantis veiksmas automatiškai buvo traktuojamas kaip nukreiptas prieš suvereno valią, išreikštą privilegijoje ar bulėje. Lygiai taip pat amatininkų cechai ir pirklių gildijos, nesitenkindami magistrato išleista privilegija ir jo patvirtintu statutu, prašė suvereno privilegijos, o atėjus į valdžią kiekvienam naujam valdovui, prašė iš jo anksčiau gautas privilegijas patvirtinančio rašto. Ne tik cechai, bei ir daugelis miestų didžiavosi „kolekcija“ iš keleto ir keliolikos privilegijų, gautų iš skirtingais laikais valdusiųjų suverenų.

⁶ Greta privačiųjų buvo ir valstybinės jurisdikos, pastarosios LDK miestuose vadintos „pilies jurisdikomis“. Esmė jų yra ta pati, tik vietoj feodalų jas valdė valstybės pareigūnai.

buvo sunku, feodalo noro tam toli gražu neužtekdavo. Miesto teritorijos vientisumą, miesto žemės nuosavybės teisę, administracinę jo savarankiškumą ir jurisdikciją saugojo miesto privilegijos. Feodalas turėjo surasti miestietį, sutinkantį perleisti jam sklypą mieste, taip pat būdą perleidimo aktui įteisinti (pvz., prašyti suvereno išimties tvarka sankcionuoti jurisdiką)⁷. Miestai atkakliai priešinosi mėginimams steigti jurisdikas ir kovojo su esančiomis jurisdikomis, stengėsi paversti jas miesto dalimi. Šiuo kontekstu universiteto kova dėl savarankiškumo būtų buvusi miesto ir feodalo kova siekiant pirmajam pajungti sau, o antrajam – išlaikyti jurisdiką. Pats universitetas būtų buvęs šios kovos objektas, o ne subjektas. Universitetas galėjo būti (ir iš tikrųjų buvo) kovos dėl savarankiškumo subjektas tik santykiuose su savo valdovu (jurisdikos savininku), ir čia universiteto sąjungininku galėjo būti miestas. Universitetas galėjo pasiekti nepriklausomybę nuo valdovo, bet neišvengiamai kilo tolesnį jo

⁷ Viduramžių Europoje galiojo vadinamoji suskaidytos feodalinės žemės nuosavybės teisės koncepcija, pagal kurią vienas asmuo turėjo tiesioginę, kitas – aukščiausiąją nuosavybės teisę į tą pačią žemę. Tiesioginis savininkas turėjo valdyti žemę, ja naudotis ir disponuoti taip, kad nebūtų pažeista aukščiausiojo savininko nuosavybės teisė į tą žemę. Miestuose tiesioginis sklypo savininkas buvo miestietis, o aukščiausiasis – miesto bendruomenė, kurios vardu veikė magistratas. Miestietis (miestiečiais laikomi tik miesto pilietybę turintys, t. y. prisiekę ištikimybę miestui ir mokantys miesto mokesčius asmenys) galėjo perleisti sklypą tik kitam to paties miesto piliečiui, nes kitaip būtų pažeista miesto bendruomenės nuosavybės teisė į tą sklypą. Tokios normos galiojo ir LDK, tačiau čia buvo palankesnės sąlygos jurisdikoms steigti (silpni miestai, vėliau gavę savivaldos teises, priklausomas nuo jų išrinkusių bajorų didysis kunigaikštis ir t. t.). LDK valstybinuose miestuose susiklostė platus jurisdikų tinklas. Valstybės politika jurisdikų atžvilgiu buvo nenuosekli – valdovas darė nuolaidas tai miestiečiams, tai feodalams, o 1563 metais tiesiog sankcionavo jurisdikas.

ir miesto santykių klausimas. Kol universitetas buvo valdomas kaip jurisdika, jame galėjo veikti tik feodalo paskirta administracija ir teismas – tėvoninio arba dvaro administracijos ir teismo atmaina. Suteikus universitetui autonomiją, jame turėjo veikti jo paties sukurta administracija ir teismas. Tačiau ar šios institucijos buvo visiškai nepriklausomos nuo miesto magistrato ir teismų?

Viduramžių teisė jokiam dariniui nepalikdavo galimybės egzistuoti mieste neturint nei miesto dalies, nei jurisdikos statuso. Atmetęs jurisdikos statusą universitetas privalėjo savo egzistencijos labai sureguliuoti santykius su miestu, bet jis galėjo gauti savo savivaldos pripažinimą iš miesto valdžios tik kaip integruota miesto dalis. Kitaip sakant, jei karalius ar kitas feodalas būtų suteikęs jam autonomiją, ji būtų pripažinta miesto valdžios tik teisiškai inkorporavus universitetą į miestą, jo administraciją – į miesto valdžios institucijas, jo teismą – į miesto teismų sistemą. Kyla šio pripažinimo ir integravimo teisinių formų klausimas. Ar miesto valdžia ieškojo tam naujų formų, ar naudojo esamas? Atsakymą galima rasti seniausio – Bolonijos – universiteto istorijoje.

Apie 1080 metus Pizoje atrasta Justiniano sąvado dalis (digestai) netrukus jau buvo studijuojama daugelyje Italijos miestų. Iš pradžių studentai susiburdavo ir metams samdydavo profesorius, kad jis jiems aiškintų romėnų teisės tekstus. Pačios romėnų teisės šis susibūrimas buvo apibūdinamas kaip profesoriaus ir studentų partnerystė (lot. *societas*). Ypač pagarsėjo Bolonijoje apie 1087 metus pradėjęs dėstyti Gvarnerijus (labiau žinomas Irnerijaus vardu), aplink

kurį būrėsi studentai iš visos Europos. Pasak H. Bermano, Bolonijoje besimokantys studentai užsieniečiai buvo teisiškai užgaunami, nes bet kurį svetimšalį buvo galima priversti atsakyti už kiekvieno jo tėvynainio skolas. Ieškodami teisinės saugos, studentai jungėsi į „žemiečių“ draugijas pagal etninę ir geografinę kilmę. Pagaliau apie dvidešimt ar daugiau susiformavusių draugijų susijungė į dvi korporacijas arba gildijas⁸: viena apėmė studentus, kilusius iš į šiaurę nuo Alpių esančių kraštų, kita – kilusius iš kraštų į pietus nuo Alpių. „Kiekviena iš šių dviejų grupių buvo organizuota kaip *universitas*. Šiam romėnų teisės terminui buvo priskirta **asociacijos, turinčios juridinio asmens statusą**, arba, mūsų dienų kalba, **korporacijos** prasmė“ (paryškinta – J. M.) [2, p. 171].

Susivieniję studentai galėjo vaisingiau ginti savo interesus ir net valdyti savo aukštąją mokyklą⁹. Bolonijos universitetas tapo

⁸ Apskritai paskutiniaisiais XI a. dešimtmečiais augant miestams paplito įvairios pasaulietinės korporacijos – pirklių, labdaros, amatininkų ir kt., žinomos įvairiais pavadinimais, literatūroje paprastai vėčiamais tiesiog „gildija“ arba „korporacija“: *ars, universitas, corporatio, misterium, schola, collegium, paraticum, curia, ordo, matricula, fraglia, hansa, mercandancia*.

⁹ Vyriausioji universiteto valdžia buvo generalinė taryba, į kurią kiekviena žemiečių draugija rinko po du atstovus. Generalinė taryba priimdavo sprendimus balsų dauguma. Ji rinko rektorių, o kiekviena žemiečių draugija turėjo teisę kelti savo kandidatą į šias pareigas. Rektorių suteikdavo bakalaurų laipsnį, skyrė studentų komitetą, kurio nariai būdavo vadinami profesorių kaltintojais ir pranešdavo rektoriui apie profesorių nusižen gimus. Svarbiausius klausimus sprendė visuotinis studentų susirinkimas (kongregacija), dalyvauti kuriame buvo būtina, ir kiekvienas studentas jame turėjo teisę kalbėti ir balsuoti. Generalinė taryba priimdavo universiteto statutus, reglamentavusius universiteto ūkio reikalus, įskaitant mokesčių už įvairias paslaugas, darbo užmokesčių ir pinigų skolinimo sąlygas, taip pat studentų ir dėstytojų drausmės klausimus ir daugelį mokymo programos nuostatų [2, p. 172–173].

viduramžių aukštojo mokslo institucijos, kontroliuojamos studentų, provaizdžiu, kitaip negu profesūros kontroliuojamas universitetas, vėliau įsteigtas Paryžiuje. Pagaliau visos tokio tipo institucijos buvo pavadintos universitetais¹⁰. Studentų korporacija iš Bolonijos miesto gavo chartiją, leidusią jiems tvarkyti aktualiausius studijų ir gyvenimo reikalus: sudarinėti sutartis su profesoriais, reguliuoti studentų gyvenamųjų patalpų nuomą, nustatyti dėstomus kursus ir jų medžiagą, paskaitų trukmę ir studijų kalendorių, tvarkyti knygų pardavimo ir nuomos kainas ir kt. Studentų korporacijai buvo suteikta *plati civilinė ir baudžiamoji jurisdikcija jos narių atžvilgiu*. Taip studentai galėjo išvengti pilietinio beteisiškumo, susijusio su svetimšalio statusu, ir iš dalies gavo „dirbtinę“ miesto pilietybę. Pagal Bolonijos chartiją reikalauta, kad studentų gildija būtų atsakinga už „brolišką labdarą, tarpusavio prieraišumą ir draugiškumą, rūpinimąsi ligoniais ir skurstančiais, laidotuves ir pykčio bei vaidų pašalinimą, mūsų kandidatų daktaro laipsniui gauti palydas į egzamino vietą ir iš jos, gerą dvasinę narių savijautą“ [2, p. 172]. Pažymėtina, kad tokių pat nuostatų randama privilegijose amatininkų cechams ir pirklių gildijoms, taip pat šių korporacijų statutuose. Visų daugybės mieste galėjusių egzistuoti korporacijų taisyklės turėjo daug bendrų bruožų, ir šie bruožai buvo būdingi visam Vakarų pasauliui.

¹⁰ „Iš pradžių šis terminas universitetui buvo taikomas šiandienine šio žodžio prasme, t. y. visa institucija ar jos veiklos būdas buvo *studium generale* (bendrasis išsilavinimas), žymintis išsimokslinimą, prieinamą ir duodamą visiems, o ne tik vietiniams. Nebūtinai turėjo būti keletas „departamentų“: teologijos ar teisės fakultetas pats galėjo vadintis *studium generale*“ [2, p. 171].

Profesoriai sukūrė savo gildiją – dėstytojų kolegiją – turėjusią teisę egzaminuoti ir priimti kandidatus daktaro laipsniui gauti, taip pat imti mokesčių už egzaminavimą. Kadangi daktaro laipsnis iš esmės leisdavo tapti dėstytoju, jų gretas papildydavo pačios profesūros pasirinkti asmenys. Kitais klausimais profesūra buvo priklausoma nuo studentijos, ir ši priklausomybė buvo visų pirma finansinė. Profesoriams studentai užmokėdavo tiesiogiai, auditorijose. Jei paskaitų kursas nebuvo baigtas iki semestro pabaigos, paskaitos buvo praleidžiamos profesoriaus ar buvo trumpesnės nei nustatyta, studentų gildija profesoriui skyrė baudą. Būdavo, kad studentai boikotavo prastai dirbančio profesoriaus paskaitas ir atsisakydavo jam mokėti. Miesto gerovė taip pat priklausė nuo studentijos. Pasiturinčių tėvų vaikai ir remiami Bažnyčios ar kitų rėmėjų studentai miestui duodavo dides pajamas. Jei tokie studentai buvo kuo nepatenkinti, galėjo persikelti į kitą miestą, pasiimti ir profesorius. Studentų bendrabučiai, valgyklos ir auditorijos paprastai buvo miesto ar miestiečių nuosavybė, todėl toks studentų persikėlimas būtų nuostolingas miestui. Vėliau miestas pradėjo pats mokėti profesoriams, ir šie buvo susaistyti priesaikos neišvykti iš miesto – tai labai sumažino studentų galimybę kontroliuoti universitetą [2, p. 172–173].

Išdėstyta medžiaga leidžia daryti svarbias išvadas apie luominę universiteto teismo prigimtį. Universitetas Bolonijoje gavo tokį teisinį statusą, kokį turėjo profesinės miestiečių korporacijos – amatininkų cechai ir pirklių gildijos. Universitetas taip pat buvo *savavaldė profesinė* korporacija, jos padėčiai nustatyti miestas *nesukūrė naujų teisinių*

formų, o tik pritaikė esamas. Universitetas tvarkėsi pagal chartiją – privilegijų amatininkų cechams ir pirklių gildijoms analogą, ir statutus, analogiškus amatininkų cechų ir pirklių gildijų statutams, turėjo renkamąją administraciją ir privalėjo turėti teismą savo vidaus ginčams spręsti. Profesinės korporacijos teismas buvo pirmoji miestų teismų sistemos grandis. Jį turėjo visi cechai ir gildijos. Aukštesnės grandies miesto teismai sprendavo sudėtingesnes bylas, ginčus, kur viena šalis nebuvo tos korporacijos narys, apeliacijas dėl korporacijos teismo sprendimų. Taigi Bolonijos universiteto teismas – ne kokia ypatinga privilegija, valdovo ar magistrato malonė, o **natūralus viduramžių miestų teisės vaisius, būtinasis universitetinio miesto autonomijos elementas.**

Bolonijos universitetas nebuvo kieno nors jurisdika ir nekovojo su kažkuo dėl autonomijos – nuo pat pradžios jis buvo miesto dalis. Taip pat nebuvo jurisdikos miestų valdžios įsteigti universitetai (pvz., 1246 m. įsteigtas Sienos universitetas Italijoje). Nors magistratų aktai buvo pakankama teisinė tokių universitetų veiklos bazė, jie, pasak H. Rašdalo, niekada neatsisakydavo progos gauti jų statusą patvirtinančią popiežiaus ar imperatoriaus privilegiją. Daugelis tokių universitetų išaugo iš privačių mokyklų, su kuriose dėščiusiais profesoriais magistratai sudarė sutartis vieneriems, dvejiems ar daugiau metų (alga jiems buvo mokama iš miesto lėšų). Pagaliau valdovo privilegijomis tokios mokyklos vietoj *Studium Particulare* gaudavo *Studium Generale* statusą [9, p. 34–36].

Žinoma, negalima menkinti nei religijos, nei Bažnyčios įtakos miestuose veikusiems universitetams, jų administracijai ir teis-

mams, apskritai teisiniam išsimokslinimui viduramžių Europoje. Pirma, XI–XII a. atsiradę miestai patys buvo religiniai junginiai tuo požiūriu, kad miestiečius vienijo religinės vertybės ir ritualai, religinė priesaika stojant į miestiečių korporacijas. Amatininkų cechai ir pirklių gildijos taip pat buvo religiniai junginiai, atsidėję labdarai ir kitokiems religiniams darbams, kartu verslo veiklai tvarkyti. Dažnai jie buvo steigiami prie tam tikros bažnyčios, o privalomas jų narių dalyvavimas atliekant religines apeigas įtvirtintas šių korporacijų statutuose. Pabrėžtina, kad miestai buvo religiniai, bet ne bažnytiniai junginiai, savo dvasia ir pobūdžiu daug ką perėmę iš Bažnyčios, bet nesusilieję su ja. Teisiniu požiūriu jie buvo visiškai atskirti nuo Bažnyčios. Antra, XII a. Bažnyčia kontroliavo teisinį švietimą visoje Europoje – 1219 metų popiežiaus įsakas iš daktarų atėmė laisvę teikti laipsnius, ir nuo to meto Bažnyčios duodama licencija dėstyti (*licentia docendi*) buvo reikalinga tiek Italijoje, tiek visur kitur. Daugelyje Europos vietų tokia vyskupų vykdoma universitetų kontrolė nuolat keldavo studentų maištus. Tačiau, kaip taikliai pažymėjo H. Bermanas, istoriniu požiūriu už vyskupų vykdomą universitetų kontrolę buvo svarbesnė jų santykinė laisvė nuo tokios kontrolės (palyginti su anksčiau egzistavusiomis mokymo institucijomis): „... Iš pat pradžių Europos universitetai įsisteigdavo kaip mokymo įstaigos, kuriose profesoriai turėjo laisvę pasirinkti priešingas pozicijas. Tuo universitetai labai skyrėsi nuo ankstesnės sistemos, žinomos nuo antikos laikų, kai kiekvienoje mokykloje vyravo vienas mokytojas ar viena teorija“ [2, p. 174].

Mūsų manymu, tas faktas, kad universiteto administracija ir teismas susidėjo iš dvasininkų, neturi klaidinti tyrėjų dėl „miesietiškos“ šios administracijos ir teismo prigimties. Griežtai hierarchinė viduramžių teisė, suskyrusi visuomenę į luomus, turėjo mechanizmą, leidžiančių prireikus peržengti luomines ribas ir be didelio vargo esant tam tikriems santykiams prilyginti vieno ar kito luomo narį kitų luomų atstovams. Pagrįsti šį teiginį galima gerai žinomais mūsų krašto istorijos faktais. Antai pagal Lietuvos Statutus bajoras netekdavo bajorystės persikėlęs į miestą verstis amatu ar prekyba, o atsisakęs tokio užsiėmimo asmuo sugrįždavo į bajorų gretas (ALS, III, 20; TLS, III, 20, 25)¹¹. Prisiminsime kaip tinkamą pavyzdį ir tas Lietuvos Statutų normas, pagal kurias iš pasauliečių feodalų nusipirkę ar kitaip įsigiję dvarų dvasininkai privalėjo atlikti su ta nuosavybe siejamą karo prievolę kaip bajorai, o kituose santykiuose buvo laikomi dvasininkais (PLS, II, 2; ALS, II, 9; PLS, II, 9).

Dvasininkai rektoriai, dekanai, teisėjai buvo akademinės visuomenės nariai, t. y. priklausė vienai iš profesinių miesto korporacijų. Lygiai taip pat studentai, neatsižvelgiant į kilmę (tarp jų buvo įvairių valdančiųjų ir valdomųjų sluoksnių atstovų, atvykusių iš įvairių kraštų) sudarė bendrą su dėstytojais (Paryžiaus tipo) ar atskirą studentų (Bolonijos tipo) korporaciją. Dažniausiai dėstytojai ir studentai nepriekdavo ištikimybės miestui, todėl buvo

ne miesto piliečiai, o prilyginti piliečiams.

Manytina, tai turėjo omenyje H. Bermanas, pavadinęs studentų ir dėstytojų ryšį su miestu „dirbtine pilietybe“. Toks jų statusas buvo sėkmingas problemos sprendimas, nes neatimdavo iš jų luominių teisių ir privilegijų (ir neatleisdavo nuo atitinkamų pareigų), o tai buvo labai aktualu bajorams, kartu leisdavo dėstytojams ir studentams dalyvauti miesto gyvenime, nebūti jame svetimkūniais (tiesa, buvo varžoma galimybė dalyvauti miesto politikoje, bet esant universiteto savivaldai vargu ar tai buvo skausmingi suvaržymai). Čia, kaip ir daugeliu kitų atvejų, viduramžių teisė ir jos taikytojai parodė pavydėtiną lankstumą ir gebėjimą išspręsti problemą esamomis priemonėmis, aukojant „įstatymo raidę“, bet nepažeidžiant teisės principų ir nesuverčiant problemos įstatymų leidėjui ar kuriai kitai institucijai.

Tačiau buvo naudojamas ir kitoks universiteto ir miesto santykių modelis – greta nuo pat įsteigimo į miestą integruotų universitetų Europoje buvo ir jurisdikos teisėmis tvarkomi universitetai. Šių universitetų ypatybė ta, kad, būdami profesinės korporacijos (šiuo požiūriu jie niekuo nesiskyrė nuo anksčiau aptartų universitetų), jie nebuvo miesto ūkio dalis (tai visų pirma reiškė, jog profesūra negaudavo algos iš miesto išdo), nepriklausė magistrato administracinei ir teisminei jurisdikcijai. Čia verta pabrėžti, kad „universitetas kaip jurisdika“ jokių būdu nėra „universiteto kaip korporacijos“ priešprieša. Žinoma nemažai atvejų, kai jurisdikose buvo steigiami cechai ir gildijos; esant stambioms jurisdikoms mieste veikė du ar daugiau tos pačios specialybės amatininkų cechai – vienas iš jų buvo pavaldus magistratui, kiti – jurisdikų savininkams.

¹¹ Raidėmis PLS žymimas 1529 metų Pirmasis Lietuvos Statutas, ALS – 1566 metų Antrasis Lietuvos Statutas, TLS – 1588 metų Trečiasis Lietuvos Statutas. Romėniškais skaitmenimis žymimas Statuto skyrius, arabų skaisais – artikulais (straipsniai).

Universitetas galėjo sėkmingai egzistuoti bei plėtotis ir jurisdikijos teisėmis, nors tai ir sukeldavo įtampos palaikant miesto valdžios ir piliečių santykius. Antai, pasak H. Rašdalo, itin įtempti santykiai klostėsi Monpeljė mieste (Prancūzijoje), kur vienas iš svarbiausių ginčo objektų buvo teisės studentų reikalavimas leisti jiems importuoti vyną, o tai pažeisdavo miestiečiams suteiktą vyno monopolį [9, p. 129].

2. Universiteto teismo kompetencija ir jo taikyta teisė

V. Raudeliūnas taikliai pažymėjo, kad „tuometinių universitetų jurisdikcija buvo traktuojama labai plačiai. Ji apėmė studentus, dėstytojus, perrašinėtojus, spaustuvinius, knygrišius, vaistininkus ir kitus, susijusius su universitetų gyvenimu, asmenis. Todėl kai kuriuose miestuose į universitetų jurisdikciją pretendavo netgi smuklininkai, motyvuodami tuo, kad pas juos lankydavosi beveik vien studentai“ [10, p. 45]. Tokia „marga“ akademinė visuomenė neturėtų stebinti skaitytojų – prisiminsime, kad miestietis privalėjo priklausyti vienai iš miesto korporacijų. Niekam nepriklausantis ar nepatenkintas savo priklausymu asmuo stengėsi prisijungti prie jam tinkamesnės korporacijos, o universitetas jį įsileisdavo kaip naudingą jo egzistencijai palaikyti. Žinoma, tai sukeldavo miesto ir universiteto konfliktų net kai universitetas buvo integruota miesto dalis. Nei suteikiamos universitetams privilegijos, nei jų pačių sudaryti statutai, lygiai kaip ir atitinkami miesto aktai, niekada neišsprendė galutinai ginčų, kurių kildavo tarp rektoriaus, miesto valdžios ir vyskupo dėl universiteto jurisdikcijos. Nesutarimų priežastis būdavo ir

netinkamas studentų elgesys. „Apskritai pasakytina, kad universitetiniams miestams tūkstantinės studentų minios viduramžiais sudarė daug rūpesčių. Bene didesnė dalis studentų garsėjo ne tiek mokslais ir universitetuose skelbiamų tiesų ieškojimu, kiek linksmu ir triukšmingu gyvenimu. Todėl miestiečių sužeidimai ar sumušimai, jų namų užpuolimai, vagystės ir kt. nusikaltimai buvo įprastas reiškinys studentijos tarpe. Sprendžiant bylas dėl tokių nusikaltimų, opus tapdavo atskirų miesto teismų, jų tarpe ir universiteto, kompetencijos klausimas“ [10, p. 45].

Pagal Europos universitetų privilegijas ir statutus aukščiausia administracinė ir teisminė valdžia juose priklausė rektoriui. Jis paprastai būdavo dvasininkas, nes, minėta, švietimas ir mokslas buvo dvasininkijos misija, o ne dėl to, kad „jam tekdavo spręsti ne tik pasauliečių, bet ir dvasininkų bylas“, kaip aiškina V. Raudeliūnas [10, p. 45]. Svarbesnes bylas rektorius nagrinėdavo ne vienasmeniškai, o kolegialiai – kartu su savo tarėjais, vadinamais asesoriais, koadjutoriais ir panašiai. Tarėjais galėjo būti fakultetų dekanai ar kiti fakultetų arba paties rektoriaus parinkti žmonės. Nesant rektoriaus, teisme jį galėjo pavaduoti vice-rektorius. Didesniuose universitetuose greta rektoriaus teismo buvo atskirų fakultetų, kolegijų ir net bursų (bendrabučių) teismai. Juose daugiausia buvo nagrinėjamos nedidelių nusižengimų bylos.

Universiteto rektoriaus teismo kompetencija sprendžiant civilines ir baudžiamąsias bylas buvo nevienoda. Literatūroje laikomasi bendros nuomonės, kad šio teismo kompetencijai priklausė visos civilinės bylos, ir universiteto bendruomenės narys

dėl šių bylų negalėjo būti pašauktas į jokią kitą, o tik į rektoriaus teismą. O sprendžiant baudžiamąsias bylas universitetiniuose miestuose, pasak V. Raudeliūno, nebuvo aiškiai nustatyta paskirų teismų kompetencija, ir tai kėlė daug painiavos ir ginčų [10, p. 45].

V. Raudeliūno nuomonei galima pritarti tik iš dalies. Baudžiamoji universiteto teismo jurisdikcija buvo nustatyta pakankamai aiškiai, tik, pirma, ji buvo nevienoda skirtinguose miestuose ir, antra, keitėsi laikui bėgant. Todėl sunku išvesti kokią bendrą taisyklę, bet galima atskleisti keletą tos kompetencijos paskirstymo variantų. Gausi faktologinė medžiaga, pateikta klasikinėje viduramžių Europos universitetų istorijos studijoje [9], leidžia nustatyti bent tris veiksnius, turėjusius reikšmės paskirstant baudžiamąją jurisdikciją.

Pirma, universiteto, kaip jurisdikos arba kaip integruotos miesto dalies, statusas. Jurisdikos teisėmis tvarkomame Monpeljės universitete visa baudžiamoji, dvasinė ir apeliacinė jurisdikcija civilinėse bylose buvo sukoncentruota vyskupo rankose, o į miestą integruotame Pizos universitete rektorius turėjo jurisdikciją visose civilinėse ir baudžiamosiose bylose, išskyrus vagystę ir nužudymą [9, p. 46, 120].

Antra, didelę reikšmę turėjo padaryto teisės pažeidimo sunkumas: paprastai sunkiųjų nusikaltimų bylos buvo sprendžiamos aukštesnės grandies teismo paliekant universiteto teismui bylas, susijusias su akademinės drausmės pažeidimais ir nesunkiais nusikaltimais – įžeidimais, smulkiais vagystėmis, sužeidimais ir kt.

Trečia, didelę reikšmę turėjo bylos šalių teisinis statusas. Antai Leridos universitete

(Italijoje) akademinės visuomenės nariai užsieniečiai visose civilinėse ir nesunkiose baudžiamosiose bylose buvo atleidžiami nuo valstybinių teismų jurisdikcijos (jei patys to norėjo) ir galėjo pasirinkti vieną iš universiteto teismų [9, p. 89]. Erfurto universiteto rektorius galėjo šaukti į savo teismą miestietį, padariusį teisės pažeidimą prieš studentą (to negalėjo Paryžiaus rektorius), o Prahos universiteto rektoriaus teismas nuo 1397 metų turėjo visišką jurisdikciją civilinėse ir baudžiamosiose bylose, kur bent viena šalis buvo studentas [9, p. 218, 246]. Būta ir bendros taisyklės išimčių: universiteto nariai dvasininkai visose bylose ir pasauliečiai dėl dvasinių reikalų turėjo bylinėtis vyskupo teisme, bet Leipcigo universitete vyskupas perdavė rektoriui visą jurisdikciją studentų dvasininkų atžvilgiu [9, p. 255].

Net viename universitete galėjo egzistuoti skirtingi jurisdikcijos paskirstymo variantai: Padujos universiteto Civilinės ir kanonų teisės fakultete baudžiamoji jurisdikcija buvo ištisai perduota miesto teismams, o Medicinos ir Laisvųjų menų fakultetuose ji priklausė rektoriui, išskyrus smurtinių nusikaltimų bylas [9, p. 13, 19].

Numatyta galimybė perduoti bylą spręsti aukštesniam (valstybiniam, bažnytiniam ar miesto) teismui, jei universiteto teismas vengė ją nagrinėti. Antai Salamankos universitete (Ispanijoje) rektoriaus neišnagrinėtos baudžiamosios bylos buvo perduodamos spręsti valstybiniam teismui, o civilinėse bylose studentas atsakovas galėjo rinktis iš vyskupo ir magistro teismų [9, p. 73–74]. Tai buvo bendras viduramžių teisės principas – suvereną privalo užtikrinti teisingumo vykdymą, jei to nepadarė jo val-

diniai. Prisiminsime 1468 metų Kazimiero teisyne nuostatas: jei vieną kartą pareikalaus ponas nepriteisęs atlyginti jo žmogaus padarytą „skriaudą“, nukentėjusysis turėjo teisę prašyti vaivadą arba seniūną pasiūsti dieškų atvesdinti kaltinamąjį pas pavieto teisėją [3].

Vienas iš įdomiausių yra universitetų teismų taikytos teisės klausimas. Pirmųjų universitetų steigimo laikais Vakarų Europoje formavosi kanonų, lenų, dvarų, miestų, prekybos ir karalių teisės subsistemos. Natūraliai kyla klausimas – kokią teisę taikė universitetų teismai?

Anot V. Raudeliūno, savo veikloje universitetų teismai daugiausia rėmėsi kanonų ir romėnų teisės normomis, kurių rinkiniai *Corpus iuris canonici* ir *Corpus iuris civilis* buvo paplitę Europoje ir sudarė visų tuomečių teisės studijų pagrindą. O savo kraštų teisę (*ius patrium*) šie teismai taikė labai retai [10, p. 45]. Norėtume pabrėžti, kad visa tai neprieštaravo universiteto, kaip vienos iš miesto korporacijų, dvasiai ir atitiko bendrus viduramžių teisės principus. H. Bermanas taikliai pažymėjo: „Vakarų krikščioniškojo pasaulio teisės unikalumas pasireiškė tuo, kad kiekvienas asmuo buvo pavaldus daugeliui teisės sistemų, kiekviena iš kurių reguliavo vieną iš tų susipynusių bendruomenių, kuriai tas asmuo priklausė kaip jos narys.“ [2, p. 521] Kiekvienas miestietis privalėjo laikytis tiek miesto teisės (kaip miesto pilietis), tiek kanonų teisės (kaip krikščionis). Romėnų teisė taip pat nebuvo svetima miestui. Prisiminsime, kad visų pirma romėnų teisę pripažino kaip tik iškilę Italijos miestai. Miestų teisė turi daug skolinių iš romėnų teisės. Kas tikrai nebuvo taikoma universitetų teismų – tai

lenų teisė ir dvarų (manorų) teisė, skirtos atitinkamai bajorams ir valstiečiams, nors akademinėje bendruomenėje būta ir šių luomų atstovų.

Teismo procesas taip pat buvo pagrįstas kanonų ir romėnų teise, bet gerokai supaprastintas, sutrumpintas. Jis buvo privataus pobūdžio ir baudžiamosiose bei civilinėse bylose mažai kuo skyrėsi. Pats universitetas oficialiai iškeldavo bylą tik retkarčiais. Tada palaikyti kaltinimą buvo skiriamas universiteto atstovas – instigatorius. Pateikiami įrodymai buvo vertinami, kaip ir kituose to meto teismuose, formaliai, t. y. pagal įstatymų leidėjo nustatytą skirtingų rūšių įrodymų teisinę vertę, kuri tuomet buvo viešpatavusios formalių įrodymų teorijos kartinis akmuo. Prisipažinimui gauti buvo leista kankinti, tik tai turėjo būti atliekama rektoriaus akivaizdoje [9, p. 16]. Teismo sprendimą vykdavo specialus egzekutorius arba kuris nors iš universiteto tarnų, o baudžiamosiose bylose neretai buvo panaudojami miesto teismo vykdytojai [10, p. 45].

„Kadangi universitetų bendruomenei priklausė dvasinio ir pasaulietinio luomo žmonės, todėl teismai atitinkamai ir skyrė dvasines bei pasaulietines bausmes“ – teigia V. Raudeliūnas [10, p. 45]. Mūsų manymu, dvasinio ar pasaulietinio pobūdžio bausmės skyrimas priklausė ne nuo luominės priklausomybės – visi nusižengėliai priklausė vienai universiteto korporacijai, kurios viduje paprastai negaliojo luominiai skirtumai. Bausmės skyrėsi todėl, kad patys nusižengimai buvo skirtingi: vieni pažeisdavo kanonų teisę (viduramžiais už tai buvo skiriamos kanonų teisėje numatytos bausmės, nepaisant, nusižengėlis dvasininkas ar pasaulietis), o kiti – pasaulietinę

teisę, už ką grėsė tik pasaulietinė bausmė, nesvarbu, nusižengėlis priklausė dvasinei ar pasaulietinei bendruomenei. Iš pirmųjų bausmių dažnai buvo taikoma atgaila ir tik retkarčiais – ekskomunika, o iš antrųjų – piniginės baudos ir įkalinimas. Pašalinimas iš universiteto buvo viena iš griežčiausių bausmių. Kūno bausmės buvo taikomos nedaugelyje Europos universitetų. Antai Paryžiaus universitete galėjo būti nuplaktas rimbu netgi bakalaurs, o demokratiškosios Bolonijos universitetas visai nepripažino kūno bausmių. Taikomos universitetų teismų bausmės, tyrėjų nuomone, buvo nepakankamai veiksmingos ir neužkirto kelio studentų savivalei, nuo kurios skaudžiai kentėjo ne vieno universitetinio miesto gyventojai [10, p. 46].

Išvados

1. Viduramžių universitetas buvo savavaldė profesinė korporacija, tvarkiusis pagal chartiją – privilegijų amatininkų cechams ir pirklių gildijoms analogą, ir statutą, analogišką amatininkų cechų ir pirklių gildijų statutams, turėjusi renka-

mąją administraciją ir teismą savo vidaus ginčams spręsti.

2. Jurisdikcijos statuso neturėjusių universitetų dėstytojai ir studentai buvo prilyginti miesto piliečiams. Toks jų statusas neatimdavo iš jų luominių teisių ir privilegijų, kartu leisdavo dalyvauti miesto gyvenime. Tokių universitetų teismai buvo prilyginti luominiams miestiečių teismams.
3. Jurisdikcijos teisėmis tvarkomi universitetai, būdami profesinės korporacijos, nebuvo miesto ūkio dalis, nepriklausė magistrato administracinei ir teisminei jurisdikcijai. Tokių universitetų teismai buvo prilyginti tėvoniniams teismams.
4. Paprastai universiteto teismas nagrinėjo visas jo narių civilines bylas; dvasinės ir sunkių nusikaltimų baudžiamosios bylos dažniausiai buvo sprendžiamos aukštesnės grandies (valstybinio, bažnytinio, miesto) teismo, universiteto teismui paliktos bylos, susijusios su akademinės drausmės pažeidimais ir nesunkiais nusikaltimais – įžeidimais, smulkiais vagystėmis, sužeidimais ir kt. Apeliacinė instancija buvo miesto magistrato (tam tikrais atvejais – valstybinis ar bažnytinis) teismas.

NAUDOTI ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

1. Andriulis V., Maksimaitis M., Pakalniškis V., Pečkaitis J. S., Šenavičius A. Lietuvos teisės istorija. Vilnius: Justitia, 2002.
2. Berman H. J. Teisė ir revoliucija. Vakarų teisės tradicijos formavimasis. Iš anglų kalbos vertė A. Šliogeris. Vilnius: Pradai, 1999.
3. Kazimiero teisinys (1468 m.). Spaudai parengė J. Jurginis. Vilnius: Mintis, 1967.
4. Machovenko J., Maksimaitis M. Vilniaus universiteto Teisės fakultetas 1641–2007 metais: monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008.
5. Piechnik L. Dzieje Akademii Wileńskiej. Tom I. Początki Akademii Wileńskiej (1570–1599). Kraków, 1984.
6. Piechnik L. Dzieje Akademii Wileńskiej. Tom II. Rozkwit Akademii Wileńskiej w latach 1600–1655. Kraków, 1983.
7. Piechnik L. Początki Akademii Wileńskiej (1569–1600). Kraków, 1973.
8. Pirmasis Lietuvos Statutas. Tekstai senąja baltarusių, lotynų ir senąja lenkų kalbomis. II tomas. Pirma dalis. Vilnius: Mintis, 1991.
9. Rashdall H. The Universities of Europe in the Middle Ages. Vol. II, Part I. Italy, Spain, France, Germany, Scotland etc. Oxford at the Clarendon Press. M DCCC XCV [1895].
10. Raudeliūnas V. Senojo Vilniaus universiteto teismas // Socialistinė teisė. 1978, Nr. 4, p. 44–48.

11. Raudeliūnas V. Nuostatai dėl studentų baudmių Vilniaus universitete (XVII–XVIII a.) // Teisės bruožai Lietuvoje XV–XIX. Vilnius: Mintis, 1980. P. 86–101.
12. Statut Litewski drugiej redakcyi (1566) // Archiwum Komisji Prawniczej. T. 7. Kraków, 900.
13. 1588 m. Trečiasis Lietuvos Statutas // Lapo J 1588 metų Lietuvos Statutas. T. 2. Tekstas. Kaunas, 1938.

THE NATURE OF UNIVERSITY AND ITS COURT IN THE MIDDLE AGES

Jevgenij Machovenko

S u m m a r y

In this article the author aspires to elucidate what was a medieval university – integral part of the town or feudal benefice, what were professors and students – full fledged citizens of the town or aliens, and what were courts of the university – State or private, secular or ecclesiastical. Those problems have not been much investigated in Lithuanian literature. On basis of published historical sources and research papers the author established that any university in the Middle Ages was a self-governing professional corporation similar with guild or craft. Doctors and scholars (like merchants or craftsmen) elected rector and some others officials who governed and administered justice. Mostly university was an integral part of the town; professors and students could exercise their rights on an equality with citizens of the town. Sometimes university was ruled by the Bishop or

King as a feudal benefice independent from the town magistrates and courts (in this case the relations between town citizens and students were exceptionally strained). A very ample jurisdiction was allowed to the Rector's court, extending to all civil cases and all criminal cases except such as involved mutilation (in those criminal cases the jurisdiction of the town Magistrates, King's or Bishop's judges was recognized). Rector was required to suppress quarrels between students and townsmen, or among the students themselves. If Rector failed to punish offenders, a scholar or doctor was amenable to the town Magistrates, King's or Bishop's judges. The Bishop always reserved to himself spiritual jurisdiction over professors and students. An appellate civil jurisdiction was reserved to the town Magistrates, King's or Bishop's judges.

Įteikta 2008 m. lapkričio 27 d.

Priimta publikuoti 2009 m. sausio 16 d.